

De klokken van de H.Brigidakerk te Noorbeek.

George Gubbels beschrijft onderstaand een gedeelte van de geschiedenis van de Noorbeekse kerkklokken.

INLUIDING:

We horen ze bijna elke dag en ze geven op enig moment bekendheid aan vreugde of verdriet. Worden ze op een dag om 10 uur 's ochtends geluid, dan is er verdriet in een Noorbeeks gezin en hoor je dorpsgenoten vragen: "Wae is doeëd?".

Vroeger hoorde je bij het ter kerke gaan ook: "Sjpooy dich, 't haet al getimpd."

Het luiden van het angelus is iets dat alleen de oudste dorpsgenoten nog kunnen vertellen, nu wordt er gezegd 't loewt. Bekend is ook het luiden van de kerkklokken bij de binnenkomst van broonk en de nieuwe den.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd door het luiden van de klokken alarm gegeven.

Kortom redenen genoeg om eens dieper in de geschiedenis en het wel en wee van onze kerkklokken te duiken met verrassende resultaten.

Ik heb gebruik gemaakt van de gegevens die op diverse plaatsen zijn vastgelegd en gearchiveerd.

Ik heb dit alles opgedeeld in vijf delen.

1. De klokken van de H.Brigidakerk te Noorbeek.
2. De klokkengieters.
3. De klokkenroof.
4. Het terughalen en terughangen van de kerkklok.
5. Het verhaal van het verstoppertje van de kerkklok.

1. De klokken van de H.Brigidakerk te Noorbeek.

De H.Brigida-kerk is in het bezit van een tweetal bijzonder interessante kerkklokken, in een historische houten klokkenstoel. Deze beide monumentale klokken stammen, hoe vreemd het moge klinken, uit de 15^e, 16^e en 20^e eeuw.

De Maria-klok, gegoten door Joannes Boerken uit Veghel in 1449, is de oudste, heeft een hoogte van 87 cm en een diameter van 106 cm. Deze klok heeft een sierrand met een rondbogig driepasfries aan de onderzijde dat eindigt in rozetten. Het gewicht van deze klok is ongeveer 720 kg.

Het randschrift van de Maria-klok, minuscules in fractuurschrift, luidt:

'defuntos.plango + vivos.voco.
fulgura.frango + maria.vocor. +
anno.domini. m.ccccxliv +
ioannes.boerken.de.Vechel.me.fecit'.

De tweede klok is de Brigida-klok, gegoten door Jan van Trier uit Aken, en stamt oorspronkelijk uit 1528. Deze klok heeft een hoogte van 102 cm, een diameter 130 cm en weegt ongeveer 1.350 kg, na het hergieten is het gewicht 1.365 kg.

Het randschrift met gecombineerde oude en nieuwe tekst staat naast een beeldje van de H. Brigida en luidt:

”Scâ Brigida heischen ich.
Tzô deme dienst Gotz luijen ich.
Den Tonre verdryven ich.
Ian van Trier gous mich
Anno Dni M Vc XXVIII”
St. Brigidaklok van de Parochie Noorbeek
Hergoten a.d. MCMLVII

Deze klok is tijdens de Tweede Wereldoorlog door de Duitse bezetter op 4 maart 1943 in beslag genomen. In december 1945 keerde deze klok beschadigd terug. De klok is in 1957 nagegoten door de firma Eysbouts uit Asten.

2. De klokkengieters:

ioannes.boerken.de.Vechel is Jan Boerken uit Veghel. Hij goot samen met zijn broer Willem Boerken van Veghel o.a. in 1406 de Gabriëlklok voor Antwerpen met een gewicht van 12.000 pond. In 1461 goten zij ”de Sint Laurens” voor de St.Laurenkerk te Rotterdam. Ene Jan van Veghel goot de ”Speciosa” voor de dom van Keulen. Men neemt aan dat hier Jan Boerken uit Veghel mee bedoeld wordt.

Jan van Trier (*Jan II*). De familie van Trier bezat gedurende de periode van 1410 tot 1761 een zeer gerenommeerde klokkengieterij in het Duitse Aken. Vastgesteld kan worden dat de 17 klokkengieters van Trier uit Aken, van niet geringe betekenis zijn geweest voor de gehele Nederlandse klokkengieterkunst. De zoon van Jan van Trier genaamd Hendri(c)k van Trier goot in 1577 de klokken voor de Martinatoren in Groningen en daarvoor in 1570 de bijna 9.000 kg wegende Trinitas klok die in de oude kerk van Delft hangt en enkel bij zeer bijzondere gelegenheden wordt geluid. We hebben ze kunnen horen bij de bijzetting van de leden van het Koninklijk huis in 2002 (Prins Claus) en twee maal in 2004 (Koningin Juliana en Prins Bernhard). Zou deze klok met zijn diepe basgeluid geregeld geluid worden, dan zou het kunnen gebeuren dat de toren gaat scheuren.

Van Jan van Trier zijn meerdere klokken bekend in onze omgeving zoals oa. in Bemelen, Hoensbroek en Tegelen

Zo ziet u maar hoe belangrijk de klokgieters van onze beide kerkklokken zijn geweest. Daarmee kunnen onze klokken ook beschouwd worden als religieus erfgoed.

3. DE KLOKKEN UIT DE TOREN, DAN HEBBEN ZE DE OORLOG VERLOREN.

Met deze zeer treffende woorden van Mevrouw Bastings uit 1943, wil ik beschrijven wat er met de kerkklokken van de parochie van de H. Brigida en het dorp Noorbeek gebeurde tijdens de Tweede Wereldoorlog.

Het aangeven van de tijd, het ter kerke roepen en het bekendmaken van een vreugdevolle en een treurige gebeurtenis werd en wordt gedaan door het luiden van de kerkklokken. Men hoorde aan het luiden van de klokken het verschil of er een vreugdevolle of treurige gebeurtenis was geweest. In de oorlogstijd werd er zelfs alarm mee gegeven.

Het roven van de kerkklokken is en was een gebeurtenis die het hele dorp in het diepste van hun wezen raakt(e).

Oorlog en klokkenroof 4 maart 1943.

Pastoor Janssen (Pastoor te Noorbeek van 5-11-1933 tot 6-12-1942) schrijft in 1940 in het memoriaal: "Enkele dagen voor de oorlog werd mij een verklaring van de Commissie voor de Monumentenzorg ter hand gesteld. Deze was geschreven in het Nederlands, Duits, Frans en Engels, dat onze grote klok monumentaal is en waarin verzocht wordt, deze klok te sparen. De mijnheer (*Dr. W. van der Elst uit Utrecht*), die mij dit "stuk" bracht, merkte deze klok met een grote M en verzocht mij deze verklaring in te ramen en ze in de nabijheid van de klok op te hangen, zodat zij goed zichtbaar is. Dit stuk toonde ik in de eerste dagen van de oorlog aan drie hoge officieren, die op de Pley samen stonden te praten. Na het stuk gelezen te hebben zeiden zij tot mij: "Seien sie nur ruhig, Herr Pfarrer, wir sind keine Kulturverwüster".

Hoe anders was het nog geen 3 jaren later!!

De vierde maart 1943 was een sombere en memorabele dag voor ons dorp en onze parochie. Die dag werd door de firma Meulenberg uit Heerlen, op last van de Duitse bezettingsautoriteiten, de Brigida-klok uit de toren gehaald, om ze om te smelten voor militaire doeleinden.

Op 4 maart 1943 werd ze 's morgens om 9 uur voor het laatst 25 minuten geluid, voor de huwelijksmis van het bruidspaar Gerards-Janssen. Uit het galmgat (aan de westzijde) van de kerktoren werd 't middelste "pilaartje" gebroken, en werd de klok uit de toren geworpen. De klok viel op het kerkhof (midden tussen de graven) diep in de grond. Daarna werd ze afgevoerd. Slechts enkele Noorbekenen kwamen nog even een kijkje nemen, de meesten bleven thuis, omdat ze het afvoeren van deze oude en hun vertrouwde Brigida-klok niet konden aanzien.

Van deze grote emotionele gebeurtenis, het uitwerpen en afvoeren van de Brigida-klok, werden door Theo Huijnen foto's genomen.

De Maria-klok (van Joannes Boerken uit 1449) die door de heer Dr. W. van der Elst uit Utrecht van Rijksmonumentenzorg in de week van 8 tot 16 mei 1940 met een M (monumentaal) was gemerkt bleef behouden.

Enkele weken na de roof van onze kerkklok werd pastoor Wehrens (hij volgde op 6-12-1942 pastoor Janssen op), opgebeld door Dr. G. Panhuysen (Rijksarchivaris te Maastricht) die hem vertelde, "dat men de verkeerde klok uit de toren had gehaald". Pastoor Wehrens antwoordde dat de M(monumentale)-klok, toch was blijven hangen. Dr. Panhuysen zei dat hier blijkbaar een vergissing was gemaakt, want volgens zijn gegevens moest de weggehaalde klok, die men met andere weggehaalde klokken, naar het Rijksarchief gebracht had, de M-klok zijn. Hij zei toe, zich met de aannemer van het werk in verbinding te zullen stellen, om de klok weer naar Noorbeek te doen terugbrengen en de andere te laten ophalen.

Pastoor Wehrens schreef intussen naar Dr. W. van der Elst uit Utrecht, die de klok was komen merken, en legde hem de kwestie voor. Die schreef terug, dat hij zich waarschijnlijk in de onverlichte toren had vergist. Het Provinciaal archief zou dus wel gelijk hebben. Hij raadde pastoor Wehrens aan de klok van een P (Prüfung) te laten voorzien, zodat de kwestie nader onderzocht kon worden. Die brief heeft hij doorgestuurd naar Dr. Panhuysen maar daarna niets meer vernomen. Het was dus afwachten. Hij schrijft dan nog: "zouden we misschien beide klokken nog kunnen behouden?"

De brief die pastoor Wehrens doorstuurde naar Dr. Panhuysen heeft uiteindelijk toch succes. Op 21 december 1943 ontving hij een brief van de Rüstungsinspektion, Nederlande te Heerlen, waarin het volgende te lezen staat: "Wij van onze kant zullen zorgdragen, dat het klokkensverschil, zo vlug mogelijk, door de betreffende instantie, die daarvoor verantwoordelijk is, uit de voeten wordt geruimd". Getekend: Rüstungsinspektion Nederlande. H.W.Bloks.

Op 15 januari 1944 schrijft de Inspectie Kunstbescherming uit Den Haag een brief aan de Firma Meulenberg, hierin staat dat gebleken is dat inderdaad de verkeerde klok uit de toren genomen is en dat dit niet aan de fa. Meulenberg te wijten is. Verder staat er in: "Aangezien de Duitse Bevoegdheidsinstantie beim Reichsbüro für Nichteisen-Metalle nadrukkelijk te kennen heeft gegeven dat de bestaande classificaties van de klokken niet gewijzigd mogen worden, moet de in den toren hangende klok als M-klok beschouwd blijven en zal de als P-klok afgenomen klok in mijn magazijn bewaard worden. Doordat echter een nauwkeurige selectie van de P-klokken plaats heeft, alvorens daarvan Duitsland afgescheept worden bestaan er ten aanzien van de klok 5/214 AP voorhands geen redenen tot ongerustheid." Was getekend Dr.J.Kalf.

Na een telefonisch onderhoud ontving pastoor Wehrens een brief gedateerd 19 januari 1944 (met een kopie van bovengenoemde brief) van de Firma Meulenberg. Hierin staat: "Zooals uit dit schrijven blijkt, kan de klok, niet teruggehangen worden, maar er geen reden is om ongerust te zijn, dat de klok zal worden versmolten." Was getekend Ing. Laurens Kuyper.

4. Het terughalen en terughangen van de kerkklok.

Op 26 september 1945 bericht Monumentenzorg dat onze klok te Groningen is gevonden.

Dan komt alles in een stroomversnelling en lezen we op maandag 10 december 1945:

Nadat het Kerkbestuur al in september van Rijksmonumentenzorg bericht ontvangen had, dat de uit onze kerk geroofde kerkklok, in strijd met de gemaakte afspraken naar Duitsland was vervoerd, maar naar aanleiding van haar protest weer naar Groningen was teruggebracht en vandaar naar de firma Cuijpers te Roermond, ontvingen we heden van genoemde firma het verzoek, de klok aldaar te laten afhalen.

Het kerkbestuur neemt dan contact op met Jef Lardinois (molenaar) die zijn vrachtauto ter beschikking stelt.

Op vrijdag 14 december 1945 werd de kerkklok door de Firma Lardinois, per vrachtauto weer naar onze parochie teruggebracht. Ze verkeerde nog in prima staat. Alleen de klepel ontbrak. Op de klok schreef men toen met krijt: "Wat ben ik blij dat ik weer hier ben 14-12-45".

In de week van 26 januari werd de kerkklok door aannemer Gubbels weer in den toren opgehangen. De kosten hiervan bedroegen f. 185,-.

De eerste taak van haar was het bekendmaken van het overlijden van de heer Lambert Duijsens, echtgenoot van Elisabeth Maria Cerfontein. Hij overleed plotseling in de nacht van vrijdag op zaterdag 26 januari 1946. Pastoor Wehrens schrijft verder: "Boven zijn doodsbaar treurde ook, voor 't eerst weer sinds lange tijd de teruggekeerde kerkklok, dankzij een edelmoedige weldoener weer van een klepel voorzien."

Later is gebleken dat er toch een scheur in de klok zat. Of dit door de val uit de toren of door het vervoer daarna is gekomen is niet duidelijk en ook niet meer van belang.

Donderdag 25 juli 1946 was voor onze kerk een grote en belangrijke dag. Na een jarenlange lijdensweg was uiteindelijk bericht ontvangen van Monumentenzorg dat aan het lassen van de gescheurde luidklok ernstige bezwaren waren verbonden en dat toestemming verleend werd tot het hergieten der klok. Rijksmonumentenzorg zal een subsidie verlenen van f. 3.350,-. Nadat arbeiders van het Bouwbedrijf Gubbels alhier mergelblokken uit het galmgat aan de Noordkant hadden weggezaagd, kwamen die dag monteurs van de klokkengieterij Eijsbouts uit Asten en leidekker Rethero uit Eijsden en enkele arbeiders van Bouwbedrijf Gubbels, de gescheurde luidklok uit de toren halen en de 2 meter grote wijzerplaat afnemen. Na hard en zwaar werken lag klok en wijzerplaat om 7.30 uur op de vrachtauto van Eijsbouts. Uiteraard hebben deze arbeiders anders gewerkt dan in de oorlogse periode want op foto's is te zien dat de klok langzaam aan een katrol naar beneden werd gelaten.

De wijzerplaat en het uurwerk zouden volgens Chr. Gubbels afgevoerd zijn naar het Nationale Klokkenmuseum.

Vervolgens blijft het 11 jaar stil omtrent de Brigida-klok.

Op (vrijdag) 25 oktober 1957 ontvangen alle Noorbekenen een brief van de pas geïnstalleerde pastoor Reinartz, waarin die aankondigde: "dat er een aantal verbeteringen in Noorbeek aangebracht moeten worden en dat de kerk daar ook deel van uitmaakt. Het eerste en meest aansprekende is dat morgen op 26 oktober (zaterdag) onze eerbiedwaardige St. Brigida-klok terug in ons dorp komt. A.s. zondag

(27 oktober) op het feest van Christus-Koning, zal ze door Deken Dols van Gulpen plechtig geconsacreerd worden. Daarna zullen de technici van de Firma Eysbouts de klok weer op haar plaats in de toren brengen en tevens het hele automatische luidapparaat en het nieuwe uurwerk met de verlichte wijzerplaat aanbrenge. Dan zullen we de klokken weer horen luiden en op elk moment van de dag en de avond kunnen zien hoe laat het is. Een pracht aanwinst voor parochie en gemeente, met dank aan pastoor Beckers en het kerkbestuur die dit alles hebben voorbereid.” Iedereen wordt uitgenodigd om bij de wijding van de klok in de namiddag om drie uur aanwezig te zijn. Na afloop wordt iedereen in de gelegenheid gesteld om met een houten hamertje op de klok te tikken. Dit natuurlijk na een geldelijke donatie ”ter bestrijding” van de gemaakte kosten.

Op zondag 27 oktober 1957 vond, aansluitend aan het lof en voorgegaan door Deken Dols, geassisteerd door pastoor Reinartz en kapelaan pater van Bueren, de plechtigheid plaats. Allereerst vond het zogenaamde afwassen van de klok plaats en daarna het inwijden en consecreren. Na afloop kon iedereen de klank van de klok leren kennen door er met het houten hamertje op te tikken.

”Woensdag 30 oktober 1957 ging om half vier in de middag de 1365 kg. zware Brigida-klok omhoog en om 4 uur hing ze definitief weer terug in de toren. Het nieuwe torenuurwerk met zijn prachtig verlichte wijzerplaat begon tot algehele vreugde van alle parochianen zijn glansrijk nieuwe taak van tijd melden.

Op de kerkelijke feestdag Allerheiligen (vrijdag 1 november 1957) luidden beide klokken, voor het eerst sinds jaren, weer samen.”

5. Verijdelde klokkenroof te Noorbeek:

De kerkklokken van Noorbeek hebben mij altijd geïnteresseerd. Het voor een paar centen met een houten hamertje op de kerkklok slaan, toen de hergoten klok een paar dagen midden in de kerk stond. Het verhaal van het verstopping van de kerkklokken tijdens de oorlog en de kring van witte keien in het plaveisel op d’r cour, in het huis van Bepke, in de Sjaeg.

Het verhaal gaat dat de Noorbeekse kerkklokken hier in de oorlog verstopt zouden zijn om roof te voorkomen. Dat dit niets te maken heeft met de Tweede Wereldoorlog is hierboven omschreven. In de Eerste Wereldoorlog was Nederland, dus ook Noorbeek, neutraal. Aangezien ik zelf deze witte ring nog gezien heb rest niets anders dan mogelijkheden te gaan onderzoeken.

Het huis Vroelenstraat 14, (Bie Bepke Heydendael) bevat een geheim. Het gaat hier over een gebeurtenis die door middel van mondelinge overlevering bekend is gebleven. Toch is het de moeite waard deze overlevering vandaag nog verder te vertellen aan allen die het nog niet weten. Er staat geschreven: ”Als men de poort, die het erf van de straatzijde afsluit, opent, stapt men op een bestrating van grauwe maaskeien. Tussen deze donkere stenen vormen witte keien een kring van ongeveer een meter doorsnede”. (Bij de reconstructie van het pand een paar jaar geleden, is de bestrating opgepakt en heeft men geen weet gehad van de historische waarde van

deze witte cirkel, en zijn de maaskeien teruggelegd zonder dat hier aandacht aan is gegeven.) "Nu zegt de overlevering dat op die plaats die zich door deze witte stenen aftekent "in de Franse tijd" de kerkklokken van Noorbeek in de grond verborgen zijn om ze te onttrekken aan de roofzucht van de Fransen." Zo luidt de overlevering! Geschiedkundige gegevens zijn (voorlopig) nergens te vinden, althans niet in de archieven van de parochie zelf.

Mogelijkheid 1;

Omdat de Fransen zich vaker in onze streken hebben laten zien, denk maar aan de laatste komst in 1794, toen de pastoor en de kapelaan moesten vluchten, moeten we in de geschiedenis nagaan in welke tijd de Noorbekenen de Fransen te slim af waren. We kunnen eigenlijk aannemen dat dat niet tijdens de laatste Franse periode in 1794-1814 is geweest. Pastoor Pauwen, die zelf zijn vlucht beschrijft en daarin de verwoestingen in zijn woning beschrijft en de vernietiging van de archieven van de parochie, schrijft met geen woord over de verstopping van de klokken of over het weer terughangen ervan in de toren.

Mogelijkheid 2;

Een 50-tal jaren eerder, in 1748 tijdens de Oostenrijkse Successieoorlog, zijn de Fransen ook in onze streken geweest. De nieuwe keizerin Maria Theresia moest toen na de dood van haar vader vechten voor het behoud van de eenheid in de door haar geërfde landen. Hierbij vond ze steun bij Engeland en de Republiek Nederland. In 1748 waren de Fransen opgerukt tot Maastricht met het doel de Oostenrijkers uit die stad te verdrijven. Zoals toen in die tijd gebruikelijk was werden de troepen en het oorlogsmateriaal ondergebracht op het platteland tot in de verre omtrek. Uiteindelijk werd Maastricht ingenomen en werd op 18 oktober 1748 de vrede van Aken gesloten.

In de tussentijd hadden de kloosters en kerken in onze omgeving het weer zwaar te verduren gehad van deze troepen. Het was toen een algemeen gebruik dat kerkklokken, koper en tin werden opgeëist voor het vervaardigen van kanonnen. Wel bestond toen de mogelijkheid om met veel geld deze voorwerpen terug te kopen. Het is mogelijk en aannemelijk dat Noorbeek uit voorzorg de kostbare klokken, die dateren uit 1449 en 1528, op deze plek in de grond hebben gestopt. Ook de bouw van dit pand, medio tot 2^e helft 18-de eeuw, biedt grond om aan te nemen dat de klokken in 1748 hier zijn verstoppt.

Mogelijkheid 3;

De derde mogelijkheid is het beleg en inname van Maastricht in 1673. Maar dan moet er op deze plaats een ander pand hebben gestaan. Ook toen werd de mogelijkheid geboden om de kerkklokken te "redden" voor veel geld.

Mogelijkheid 4;

In 1579 zijn Spaanse troepen in de buurt geweest. Deze hebben Klooster Hoogcruts in dat jaar in vlammen doen opgaan.

Nog verder terug in de geschiedenis hoeven we waarschijnlijk niet te gaan. De aangehaalde roof van kerkklokken in de loop van de geschiedenis (ook weer in 1940-1945) rechtvaardigt de veronderstelling dat het mondeling overgeleverde verhaal over het begraven van de kerkklokken van Noorbeek in het pand

Vroelenstraat 14 berust op feiten, die op hun beurt weer aanwijzingen zijn van de grote zorg en liefde van de dorpingen voor de beide kerkklokken.

Hoewel er veel geschreven staat over de klokkenroof in 1944 staat toch nergens te lezen dat de overblijvende kerkklok in de Tweede Wereldoorlog weer hier begraven is geworden. Tijdens de vele interviews die we hebben afgenomen wordt hiervan wel gewag gemaakt. Maar blijkbaar berust dit op een vergissing want de andere klok is blijven hangen, voorzien van een letter M wat Monumentaal betekende.

Huidige situatie.

Nu, meer dan 50 jaar later, hangen beide kerkklokken nog in de toren, en beieren beide klokken nog steeds samen. Zij geven ook nog steeds kond van heuglijke en treurige momenten in het dorp.

Een ding is zeker: De klokken zijn nog nooit in Rome geweest, al wordt wel elk jaar met Pasen door pastoor en parochie, de terugkomst van de klokken uit Rome "gevierd".

Tot zover een gedeelte van de geschiedenis van onze Noorbeekse kerkklokken.

Door zeer recent onderzoek en bestudering van het gebruikt lettertype op de klokken zou nieuwe informatie aan het licht kunnen komen inzake klokkengieter(s) en tekst.

Bent u nog in het bezit van informatie die niet is opgenomen, dan verneem ik dit gaarne van u. Oude foto's van onze kerkklokken is zeer zeker een welkome aanvulling.

Tekst;
George Gubbels, februari 2015.